

A karrier és család összehangolásának elképzelései nappalis hallgatók körében

Az életminőség kérdésének felértékelődésével a munka és magánélet összehangolása egyre inkább napjaink aktuális problémájává növi ki magát. A kérdés kezelésével szinte minden korosztály szembekerül, természetesen más-más aspektusból. Jelen írásunkban egy olyan mélyinterjú vizsgálat részeredményeit publikáljuk, amely kutatásunk alapvetően a nappalis hallgatók karrier és családalképzéseit járta körül. A „Mi leszel, ha nagy leszel?” kérdés, a továbbtanulási lehetőségek kiválasztása előtt is foglalkoztatja már a fiatalokat. A továbbtanulásról szóló döntés életünk egyik legfontosabb döntése. Különösen fontosnak tűnik ez ma Magyarországon. A nagymértékű iskolai expanzió azt eredményezhetné, hogy csökken az iskolázottság társadalmi meghatározottsága.¹

Vizsgálatunk során többek között arra voltunk kíváncsiak, hogy már most, még jellemzően a karrierpályájuk elején, hogyan és milyen eszközökkel képzelik el mind a családtervezést, mind pedig a későbbi karrierjüket, illetve e két terület összehangolását. A kutatásunkban 19 nappalis hallgatóval készítettünk mélyinterjúkat, amelyek néhány tapasztalatát és eredményét e cikkünkben mutatjuk be.

Rövid szakirodalmi bemutatás

Mielőtt rátérnénk kutatásunk bemutatására, röviden tekintsük át, hogy a szakirodalomban miképpen jelenik meg a munka és magánélet összehangolásának problematikája a nemek tükrében.

A szakirodalmi források és gyakorlati tapasztalatok szerint a nők karrieresélyei a férfiakénál rosszabbak. 1986 óta nyilvánosan is köztudott, Hymowitz és Schellhardt *The corporate women* című cikkének² a *The Wall Street Journalban* történő megjelenésével, hogy a nőknek naponta kell szembesülniük munkahelyükön az úgynevezett üvegplafon jelenséggel, amely szerint csak egy bizonyos pozícióig tudnak eljutni a szervezeti ranglétrán. Annak ellenére, hogy sokkal nagyobb azon nők aránya, akik megfelelnek a vezetői követelményeknek, ma még mindig jóval kevesebb az arányuk a felső- és középszinteken, mint ahogy az lehetne, vagy célszerű lenne alkalmazni.

Számos kutatás igazolta, hogy a női és férfi vezetők igen eltérő helyzetben vannak. Míg a férfi menedzserek mögött általában egy társ, feleség gondozza és látja el a családi teendőket, addig a női vezetők esetében, ez jellemzően a hölgyekre marad.

---

1 Czeglédi Csilla (2009) Hallgatói attitűdök a felsőoktatási intézmények kiválasztásánál. In: Svéhlik Csaba (ed) *A tudomány felelőssége gazdasági válságban*. IV. KHEOPS Tudományos Konferencia Tanulmánykötet, p. 346.

2 Hymowitz, C. & Schellhardt, T. (1986) The glass ceiling: why women can't seem to break the invisible barrier that blocks them from the jobs. *The Wall Street Journal* D1, D4.

Nem véletlen tehát, hogy a fiatal anyák körében végzett vizsgálat³ azt tükrözte, hogy a nők pragmatikus döntést hoznak abban az esetben, ha karrierjüket és a családjukat nem tudják összehangolni. Ilyen esetben a kutatásban részt vevők többsége úgy érezte, hogy munkaidejüket csökkenteniük kell/kellene, vagy jobb lenne felhagyniuk munkájukkal a gyermekük érdekében (a vizsgálatban szereplő hölgyek 78 százaléka oldotta meg így a helyzetet). Ugyanakkor abban az esetben, ha a nők folytatták teljes idejükben a munkájukat, akkor is ügyeltek arra, hogy megszervezzék a gyermekgondozást.

*Drew és Murtagh*⁴ felhívja a figyelmet arra, hogy a nők életciklusa mind a munkával, mind a gyermekneveléssel kapcsolatban általában ellentétes a menedzseri karrierrel. Ugyanis a nőknek akkor kell általában a karrierjük szempontjából a leginkább produktívnak és elkötelezettnek lenniük, amikor pont belekerülnek abba az időszakba, amikor egy nő a legtermékenyebb, és valójában társadalmilag a leginkább alkalmas a gyermeknevelésre és gondozásra. Ez pedig igen nagy dilemmát jelent a karrierre vágyó nők esetében, azazhogy a munkáját vagy a gyermekvállalást válassza-e.

Végezetül a család és a kereső munka közötti hangsúlyokról eltérően vélekedhetnek az egyes kultúrák. A Nielsen piackutató vállalat felméréséből⁵ (2007; 41 ország internethasználóit kérdezték) kiderül, hogy 3 megkérdezett felnőttből 2 életcéljának tartja a házasságot Magyarországon (64 százalék), tehát a nyugat-európai trendekkel épp ellentétes képet mutat. Emellett az is látszott a felmérésből, hogy nálunk a legmagasabb azok aránya (61 százalék), akik úgy vélik, hogy a kisgyermekes anyáknak nem kellene dolgozni. Míg az EU országokban átlagosan a megkérdezettek csak 30 százaléka vélekedett így. A nagy eltérést okozhatja, hogy hazánkban még mindig jellemző a tradicionális társadalmi szerepfelfogás, amely miatt a családdal kapcsolatos munkákban jóval nagyobb teher hárul a nőkre, s ez hátrányos helyzetbe hozza őket a munkaerőpiacon. Ez hozzájárul ahhoz, hogy a 21. században a magyar nők legaktuálisabb kérdése a munka és a család közötti döntés. Ez a fontos kihívás, illetve a nők és a férfiak eltérő értékrendje, munkamotivációja nyilvánul meg a karrieraspirációjukban.

Kutatásunk bemutatása

A szakirodalomból és a korábbi kutatásokból is jól látszik, hogy a karrier és család összeegyeztetésének problematikája igen sok kompromisszummal, szervezéssel, és gyakran lemondással jár együtt, legyen szó bármely nemről. Ahhoz, hogy a két területen minél optimálisabban tudjon az egyén teljesíteni, számos tényezőt kell figyelembe vennie, és mérlegelnie.

Nem véletlen tehát, hogy az idejében kutatást kezdeményeztünk annak megismerésére, hogy még az oktatási rendszerben aktív szerepet vállaló diákok körében milyen elképzelések alakulnak ki, fogalmazódnak meg a tekintetben, hogy miképpen képzelik el mind a családi, mind pedig a munkahelyi életpályájukat, különös tekintettel a prioritásokra és az összehangolás lehetőségeire.

3 Marks, G. & Houstom D. M. (2002) The determinants of young women's intentions about education, career development and family life. *Journal of Education and Work*, Vol. 15. pp. 321–336.

4 Eileen Drew & Eamonn M. Murtagh (2005) Work/life balance: senior management champions or laggards? *Women In Management Review*, Vol. 20. No. 4. pp. 262–278.

5 Menedzsmnt Fórum (2007) *A magyarok ellenzik leginkább a kismamák munkavállalását*. 2007.02.14.

A téma szélesebb körű megismerése céljából egy átfogó vizsgálatot kezdeményeztünk 2012 őszén, amely során mind kvalitatív, mind pedig kvantitatív módszerekkel szándékoztuk megismerni a felsőoktatásban tanuló, nappali szakos hallgatók ez irányú terveit és véleményét. A kvalitatív kutatás mélyinterjúkból állt, míg a kvantitatív vizsgálatunkhoz kérdőívet állítottunk össze, amelyet interneten keresztül töltöttek ki a válaszadók, és amely eredményeket egy- és többváltozós statisztikai módszerekkel elemeztünk. Jelen írásunkban a kvalitatív kutatásunk néhány részeredményét publikáljuk.

A mélyinterjú vizsgálatokba 19 közép-magyarországi egyetemen tanuló diákot vontunk be, akik önként vállalkoztak arra, hogy részesei és interjúalanyai legyenek kutatásunknak. Az interjúk minden tanulóval külön-külön, és más időpontokban zajlottak, így nem volt lehetőség arra, hogy kutatásunk résztvevői esetleg a véleményeikkel egymás válaszait befolyásolni tudják.

A kvalitatív kutatásunk kérdései több területet érintettek a beszélgetés során. Az interjúk első részében az egyetem és a főiskola választás indokait kutattuk. Alapvetően itt arra kérdeztünk rá, hogy milyen tényezők játszottak szerepet abban, hogy válaszadóink az adott felsőoktatási intézményben tanultak tovább. Mennyire a saját elhatározásuk, és mennyire a környezeti tényezők befolyásolták a továbbtanulásra vonatkozó döntésüket.

Az interjúk második részében a munkahelyi életpálya-lehetőségeit és szempontjait tárgyaltuk fel, azaz hogy milyen karrierutat képzelnek el maguknak a diákok, és ezen az úton milyen buktatókat és lehetőségeket látnak már most úgy, hogy még nem fejezték be tanulmányaikat.

Végezetül a harmadik terület, amelyet a mélyinterjúk során érintettünk, hogy a mai fiatalok hogyan képzelik el a családtervezést a jövőbeni karrierjük tükrében. Hogyan látják, milyen összeegyeztetési alternatívák fordulhatnak elő: mikor, és hogyan váltakozik, illetve él együtt ez a két terület az életükben.

Habár a mélyinterjúk kutatásunk nem reprezentatív, mégis úgy gondoljuk, hogy egy képet alkothatunk a fiatalok karrierképéről és családalképzeléseiről. A kutatás összetettsége miatt jelen tanulmányunkban a diákok későbbi karrier- és családtervezésről alkotott véleményét mutatjuk be.

Az interjúkból kiderült, hogy már az iskolaválasztás esetén is jelentős hatása van a szűk környezetnek a diákok döntésére. Azt tapasztaltuk, hogy a fiatalok döntéseinek meghozatala elsősorban az ifjúsági döntések területébe tartozik, s emellett a család befolyása erős. Igaz, hogy a megkérdezettek alapvetően saját elhatározásból döntöttek tanulmányaikról, karrierútjukról, ám választásukban közvetetten, számos befolyásoló tényező játszott szerepet. Így többek között a családtagok korábbi karrierútjainak tapasztalatai, a család érzelmi és anyagi támogatási lehetőségei, a lakókörnyezet kínálta oktatási és munkaerő-piaci lehetőségek.

A család prioritása minden válaszadó esetében megmutatkozott. Függetlenül attól, hogy interjúalanyaink a szülőkkel éltek együtt, vagy a párjukkal, a társas- és szeretetkapcsolat minden megkérdezett számára elsőrendű volt.

„Számomra nagyon fontos a család. Jó érzés nagycsaládban élni. Van kivel beszélgetni, ünnepelni, sírni, nevetni. A család nagyon nagy szerepet játszik abban, hogy egy ember milyenné válik felnőtt korára. A családdal töltött éveink alapozzák meg a hátralévő életünk nehézségeit, könnyebbségeit.”

A család azonban nemcsak a szeretet és valahova tartozás biztonságát nyújtotta a hallgatóknak, de alapvetően képvisel egy érték- és normarendszert, amely mindenképpen hatással van nemcsak mostani életükre, de alapokat ad a későbbi szakmai életpályájukra vonatkozóan is:

„Mindenem megvan, amim meg lehet 20 évesen, építem a karrierem és tanulok egyszerre. A kemény munkámnak pedig mind anyagi, mind immateriális haszna is van. Igen, nem hiszem, hogy a kitarásom valaha is el fog hagyni, de ha igen, mindig lesz mihez viszonyítanom, hogy összeszedjem magam. Nagyon erős példákat hoztam otthonról, amik mindig erkölcsi, morális támaszt nyújtanak.”

A megkérdezett fiatalok többsége jelenleg elégedett volt az életével, amelyet elsősorban a családi háttérüknek tulajdonítottak. Nem véletlen, hogy többen tettek említést arról, hogy a későbbi családalapítás során azokat a mintákat szeretnék követni, amelyet otthonról hoztak, mint egyfajta alapértéket.

Tény azonban, hogy interjúalanyaink családalapításról alkotott elképzelései már igen határozott tervekben és időpontokban fogalmazódott meg. Minden válaszadó az egyetem befejezése után dolgozni szeretne és egzisztenciát teremteni, ami majd ahhoz kell, hogy családot tudjon alapítani.

A kutatásunkban részt vevő diákok többsége a következő öt évet a karrierjének szeretné szentelni. Ehhez a felsőfokú tanulmányokat fontos, de nem kizáró eszköznek tekintették, éppen ezért többen úgy vélekedtek, hogy nem feltétlenül az iskolai tanulmányaik alapján választanak később hivatást és karriert. Többen ugyanakkor úgy gondolták, hogy a karrierépítés lehetséges ideje nemcsak az egyetemet követő időszak, hanem a gyermekvállalás után is van lehetőség még a munkában történő kiteljesedésre, különösen ha a gyermekek már nagyok. Ekkor azonban nem az anyagi jólét megteremtésének az ideje van, hanem a szakmai pálya kiteljesedésének az időszaka.

A családalapítást szinte valamennyi interjúalanyunk a 20-as évei végére és a 30-as évei elejére tervezi, de semmiképpen sem a tanulmányok befejezését követően. A családtervezési elképzeléseikben jellemzően nem érzelmi okok, hanem materiális szempontok determinálták válaszadóinkat. Az egyik hallgató így foglalta össze az érveket:

„Az »igazi« megtalálása mellett fontos szerepet játszik az anyagi biztonság, amely elengedhetetlen alapja a családalapításnak. A jelenlegi családtervem, körülbelül 30 éves koromig szeretnék megházasodni, és gyermeket szülni. Véleményem szerint ahhoz, hogy egy bizonyos életszínvonalat fenntartsak, és a gyermekemnek is mindent megadjak, sajnos csak egy baba vállalása lenne a megfelelő döntés. Feleslegesnek tartom azt, hogy három gyermeket vállaljak és nélkülözésbe kelljen őket felnevelnem a párommal.”

A karrierkérdés kevésbé játszott szerepet a gyermekvállalás tekintetében. Válaszadóink szerint az egyetem befejezése utáni elhelyezkedés elsősorban az anyagi egzisztencia megteremtését, a szülőktől történő materiális függetlenség megteremtésének lehetőségét biztosította a diákoknak. Több válaszadó kihangsúlyozta, hogy ez utóbbi anyagi függetlenség nem jelent párhuzamosan érzelmi és fizikális leválást és eltávolodást a szülői háztól.

Az első munkahelyük megválasztásánál a karrier hátrébb szorult, és az elhelyezkedésnél alapvetően a bérezési tényezők domináltak, majd a szervezeti légkör, és csak sokadik jelentőségű szempont volt a feladat és pozíció, amelyet majd ellátnak és betöltenek.

Az interjúkban kitértünk arra a kérdésre is, hogy a család és karrier milyen hatással van egymásra. A kutatásban részt vevő valamennyi interjúalanyunk egyetértett abban, hogy

e két terület gyakran ellentmondásoktól sem mentesen, igen erős impulzusokat gyakorol egymásra, amely mind negatív, mind pozitív hatással van az egyén életére. A fiatalok már most látták, hogy a dilemmát alapvetően a két életpálya egyensúlyának a megteremtése és optimális összehangolása okozza:

„Egyaránt lehetnek egymásra pozitív és negatív hatással. A karrier sokszor arra kényszerít, hogy időt vegyünk el a családunktól, viszont anyagi javakat biztosíthatunk ezáltal nekik. Ugyanakkor, ha megtaláljuk az egyensúlyt, és nem hagyjuk, hogy a karrier és a pénz legyen a legfontosabb, akkor lehet, hogy időt kell feláldoznunk, de aztán időt is nyerhetünk ezzel. Ez alatt azt értem, hogy ha karrierünk első 5–10 évében keményebben dolgozunk, akkor a következő 10–20 évben több időt tölthetünk a családdal, mint amennyit a munkahelyen, mert akkorra már karrierünk erős alapokon áll, amit már csak korábban kell tartani és irányítani kell.”

A megkérdezettek úgy érezték, hogy az összehangolás kérdésében nehezebb helyzetben vannak a nők, és nekik különösen sok lemondással jár a két területen történő megfelelés:

„A család lehet valamilyen szempontból negatív hatással a karrierre, főleg ha a nőket vizsgáljuk. Ha egy fiatal, pályakezdő gyermeket vállal, az elvesz három évet a karrierjétől. Ha két gyermeket vállal rövid idővel egymás után, akkor az évek száma megsokszorozódhat. Ennyi idő, sőt sokkal kevesebb is, tökéletesen elég arra, hogy ügyfélkörünket elveszítsük, hogy kiessünk a mindennapi aktivitás rutinjából, és hogy arra kényszerüljünk, hogy mindent előlről kezdjünk. Arról nem is beszélve, hogy ha később gyermekünk megbetegszik, kevés anya van, aki ha teheti, akkor a gyermeke ápolása helyett inkább az irodában marad. Fontos tehát, hogy egy egészséges egyensúlyt tudjunk találni a kettő között.”

A munka és a családi teendők összehangolásának sikeres megvalósításával kapcsolatosan interjúalanyaink nem voltak egyöntetű véleményen. A válaszadók egy része határozottan kijelentette, hogy ezt a két aspektusát az életnek nem lehet összeegyeztetni, azaz az ember csak úgy tud kiteljesedni az egyik területen, ha lemond a másik terület javára. Interjúalanyaink egy része azt találta megoldásnak, hogy csak a karrierépítés után vállalna gyermeket, ami után már kevésbé érezné hiányát, hogy nem tudott a munkájában kiteljesedni. Más válaszadóknál alapvetően a család jelentette a prioritást (elsősorban a hölgy válaszadók körében tapasztaltuk ezt), így számukra a karrier csak másodlagos tényezőként jelentkezett. Összességében azonban elmondható volt, hogy szinte valamennyien úgy látták, ha radikálisan kellene választania a karrier és a család között, akkor a családi kötelék élvezne prioritást. Egyikük így fogalmazta meg a két terület közötti választás okait:

„A karrieremről mondanék le, ha választani kellene. Ennek az az oka, hogy bár munkahelyet, ha nehezen is, de lehet találni, családot azonban nem. A család adja az ember létének értelmét. Szerintem az igazán sikeres karrier az az, ha sikeresen felneveljük gyermekeinket és lehetőséget adunk nekik arra, hogy olyan életet teremthessenek maguknak, amelyet csak szeretnének. A munka csak arról szól, hogy kényeret tudjunk tenni az asztra és fedelet a fejünk felé.”

Végezetül válaszadóink úgy vélték, hogy igen nehéz, és szinte lehetetlen megfelelni egyszerre mind a munka elvárásainak, mind pedig a családi feladatoknak, és gyakran adódik, hogy az egyiket a másik elé kell helyezni. Érdekes volt látni, hogy a munka prioritását csak abban az esetben látták indokoltnak a vizsgálatban szereplők, ha megélhetési kérdésről van szó, azaz nem a karrier szempontok vezérelték a válaszadókat. Minden más esetben

a család elsőbbséget élvezett, és ha meggondoljuk, a materiális indokokat is a család megélhetésére vezették vissza a diákok.

Konklúzió

Jelen írásunkban egy ezévi mélyinterjú kutatásunk néhány eredményét publikáltuk. Kutatásunk többek között arra fókuszált, hogy a mai, nappali szakos hallgatók hogyan látják, miképpen lehet összehangolni a jövőbeni karrierjüket és családi terveiket, és az életük e két mozgatórugója miképpen nyer prioritást és szerepet a különböző életrészekben. A vizsgálatunkból kitűnt, hogy a diákok alapvetően a hagyományos elveket követve a családi kapcsolatokat vállalják fel, és a karrier mint életpályakérdés csak másodszorban jelentkezik.

Ha nem élesen kell dönteniük a két terület között, látható volt, hogy az egyes életrészekben váltakozik a két terület prioritása. Az egyetemet követő 5–8 évben a karrier szerepe felértékelődik, majd a harmincas éveikben a család nyer prioritást, és később, amikor már a családi kötelezettségek kevésbé igénylik a gondoskodást, újra a munka kap jelentősebb hangsúlyt az életükben. Ugyanakkor válaszadóink azt is látták, hogy e két terület összehangolása gyakran lemondással jár, elkerülhetetlen, hogy valamelyik terület ne sérüljön és az egyensúly megtalálása gyakran egy egész életen át tartó kihívás lesz számukra.

Czegledi Csilla & Juhász Tímea

Az 1960-as évek képes pedagógiai szaksajtója Magyarországon

Szakmai folyóiratok és neveléstudomány

A fenti cím többszörösen is hátrányos helyzetben lévő kutatási területet és témát jelöl. A hazai sajtótörténet a tudományos kutatás „mostohagyereke”,¹ feltárása részleges – elsősorban az 1892 előtti időszakról rendelkezünk részletes ismeretekkel.² Sok szempontból hasznosítható lenne pedig ez a terület a társadalomtudományok számára, mint arra Gyáni Gábor is rámutat,³ ezek egyikét az újságok hasábjain megjelenő vizuális források, a fényképek elemzése jelenti.

A pedagógiai tudásátadás közvetített jellegére vonatkozó kérdésfeltevések⁴ felértékelik a vizualitás fontosságát, s ezt napjaink tömeg- és ifjúsági kultúrája még hangsúlyosabbá teszi: a képek mindent körülvesznek, csoport- és identitásképző mechanizmusaink döntő tényezői.⁵ Egyén, csoport, nemzet és tágabb közösségek ön- és külső képzetét a sajtó (is) közvetíti a nyilvánosság felé, számtalan, jól elkülöníthető célközönségen keresztül.

1 Széchenyi Ágnes (2004) A huszadik század hiányzó sajtótörténete – adósságlista és javaslat. *Magyar Tudomány*, No. 10. pp. 1150–1163.

2 Lipták Dorottya (2011) A modernkori könyv- és sajtótörténeti kutatások állapotáról: Paradigmaváltás – problémafeltárás – alapelvek – programok – feladatok. *Magyar Tudomány*, No. 9. pp. 1121–1131.

3 Gyáni Gábor (2006) Sajtótörténet a társadalomtörténet szempontjából. *Médiakutató*, No. 1. pp. 57–64.

4 Meyer, Torsten (2008) Zwischen Kanal- und Lebens-Mittel: pädagogisches Medium und mediologisches Milieu. In: Fromme, Johannes, Sesink, Werner (eds) *Pädagogische Medientheorie*. Wiesbaden, Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 71–95.

5 Mitchell, W. J. T. (2008) A képi fordulat. In: *A képek politikája*. (W. J. T. Mitchell válogatott írásai.) Szeged, JATEPress, pp. 131–155.